

УДК 321:327

DOI <https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.10>

Т. А. Грищенко

orcid.org/0000-0002-2565-9536

доктор історичних наук, доцент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Д. П. Ожерельєва

orcid.org/0000-0002-4205-3173

студентка II курсу історичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИКЛИКИ ЕПОХИ «ПОСТ-ПРАВДИ» ЯК КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПОЛІТИЧНІЙ АТМОСФЕРІ США

Вихід у світ 1989 року статті відомого американського неолібераліста, соціального філософа та політолога Ф. Фукуяма «Кінець історії?» знаменувало триумф західної цивілізації з огляду на реформістські рухи в Радянському Союзі та Східній Європі, поширення споживацької культури. Кінець «холодної війни» сприймався завершальною ланкою в ході історії, «завершенням ідеологічної еволюції людства і універсалізації західної ліберальної демократії як остаточної форми управління» (Francis Fukuyama, 1992).

Проте подальший хід історії довів трансформацію ціннісних орієнтирів ліберальної демократії з огляду на політичну атмосферу США, а Френсіс Фукуяма визнав згодом, що припустився стратегічної помилки, подавши на сторінках консервативного журналу «The American Interest» у 2014 році свіжий погляд на теперішній перебіг подій – «The Decay of American Political Institutions» («Занепад американських політичних інститутів»). Ключова ідея була закладена вже в перших рядках публікації: «Ми маємо проблему, але не можемо чітко розглянути її, тому що занадто часто ігноруємо уроки історії». Фукуяма як представник консервативної частини американського політологічного товариства виклав у рамках статті занепокоєння щодо відсутності в політичній системі країни ключових принципів побудови демократичного суспільства, заповіданих батьками-засновниками з огляду на Римську модель демократії (Francis Fukuyama, 2013).

Насправді, висунуте на початку ХХ століття Вудро Вільсоном твердження про необхідність «зробити світ безпечнішим для демократії», у контексті перипетій ХХІ століття потребує корегувань, зважаючи на необхідність «зробити демократію безпечнішою для світу». Доказом тому стане висунута Френсісом Фукуямою закономірність, що ставить під сумнів функціональну спроможність ліберальної демократії в контексті США: «незворотній процес зростання присутності американської держави в ХХ столітті» приховав занепад якісних показників цього процесу, а тому Фукуяма зробив висновок про кризу представництва, коли люди починають усвідомлювати, що «...демократична влада вже не відображає їхні інтереси, а замість цього обслуговує інтереси різних тіньових еліт» (Francis Fukuyama, 2013).

Подальший хід думок політолога після бентежного переконання в тому, що «інститути управління стають все більш і більш неефективними...» визначило повстання електорату з обох боків політичного спектру проти «корумпованого і орієнтованого лише на себе істеблішменту» у ході президентських виборів 2016 року з метою очищення політичного простору. Проте в контексті передвиборчої кампанії 2016 р. застороги Френсіса Фукуяма не були почуті: «...нав'язувані хрестоносцями-популістами панацеї майже повністю марні, і якщо їх узяти на озброєння, то вони придушуть зростання, погіршать існуючі біди і погіршать ситуацію скоріш за все». І саме тому в січні 2021 року після «походу на Капітолій» у Вашингтоні, який політолог сприйняв як точку відліку в теперішній американській історії, на сторінках журналу «Foreign Affairs» з'явилася стаття із красномовною назвою: «Rotten to the Core? How America's Political Decay Accelerated During the Trump Era» («Прогнило наскрізь? Як політич-

ний розпад Америки прискорився в епоху Трампа»). Варто зауважити, що Френсіс Фукуяма наважився зробити діагноз з огляду на політичні перипетії в США, зважаючи на те, що впливові групи еліти тримають під контролем уряд США як і раніше, трансформуючи державну політику відповідно до своїх інтересів, підривають легітимність влади в цілому: «Сполучені Штати розколоті, обтяжені внутрішніми проблемами і суперечать своїм власним демократичним ідеалам» (Francis Fukuyama, 2021).

З огляду на вище зазначені перипетії постмодерного світу в рамках політичної атмосфери США на поч. ХХІ ст. варто засвідчити той факт, що людство опинилося у світі пост-правди. Цю дефініцію, зважаючи на тлумачення, подане в Оксфордському словнику, можна пояснити таким чином: формування громадської думки в інтересах політичних лідерів через заклики до переживань, емоцій і переконань на протигагу об'єктивним фактам. Це явище безсумнівно має негативний вплив на функціональну здатність суспільного організму ліберальної демократії, а тому наукова спільнота намагається всебічно осмислити розповсюдження цього нового явища (Miller D., 2000).

З огляду на той факт, що філософія та історія представляють собою тісно пов'язані галузі пізнання, вважала за доцільне простежити витоки кризових явищ, які ставлять під сумнів функціональну здатність ліберальної демократії на поч. ХХІ ст., у засторогах і побоюваннях, які з'являлися протягом ХХ ст. на сторінках праць зокрема таких філософів як А. Токвіль, С. К'єркегор, Ф. Ніцше. Масовано використовуючи дефініцію «масового суспільства», згадані філософи передчували настання «епохи мас» як прямиий здобуток саме демократії. З огляду на проблеми функціонування інформаційного суспільства на початку ХХІ ст. вважаю, що запобігти негативний вплив інформаційного перенасичення на функціонування ліберальної демократії можна шляхом усебічного аналізу й вивчення концепцій «пост-правди» і «масового суспільства» як нерозривних і взаємообумовлених понять (Miller D., 2000, с. 233).

«Масове суспільство» виступає прямою загрозою демократії, яка зазнає поступового виродження, унеможливаючи існування громадянського суспільства. Так А. Токвіль, зважаючи на ключові цінності ліберальної демократії, простежив таку закономірність на шляху формування «масового суспільства»: через схожість і рівність усіх людей у демократичних суспільствах вони стають підвладними «постійній і суворій грі випадку», але через закономірну повторюваність їхніх успіхів і падінь «драма лишається та сама, і лише актори змінюються» (Tokvil A., 1999, с. 503).

У контексті порушеної проблеми уваги заслуговують ідеї автора концепцій «кінець соціального», «кінець історії» французького філософа та соціолога Ж. Бодрієра, для якого «мовчазна більшість» як синонім до «масового суспільства» виступає стрижневим фактором формування постмодерного світу в цілому. Хочу зауважити, що в працях Ж. Бодрієра простежується саме ця запропонована єдність дефініцій «пост-правди» і «масового суспільства»: «образи ТБ хочуть бути метамовою світу, що відсутній», тобто засоби масової комунікації визначають нові реалії, стають творцями суспільного й політичного простору, де межа між істиною та оманною, реальністю та фікцією стирається. Постулюючи мас-медіа як засіб нав'язування власної абстрактної логіки в постмодерну епоху, Ж. Бодрієр актуалізує проблему домінування парадоксальної логіки над діалектичною, вказує на переважання імітацій, симулякрів на протигагу реальності, істині, об'єктивності, що й власне породжує домінування «фейкових новин» над фактами на сучасному політичному просторі США (Mike Gane, p. 4-5).

Також в умовах постсучасності, зважаючи на комунікативну раціональність Ю. Габермаса, треба говорити про переважання комунікативного розуму в основі нового виміру реальності, у рамках якого зорієнтованість на спільне обговорення проблем учасниками діалогу визначає нові обриси раціональності. Проте з огляду на політичну систему США з настанням епохи пост-правди варто зазначити про заміщення реальності теорією гіперреальності Ж. Бодрієра, відповідно до якої в сучасному «конфліктному світі суперечностей» соціальні мережі перетворилися на посередника між віртуальними комунікантами, що й визначає теперішній політичний простір, де засоби масової комунікації опосередковують досвід громадян, стираючи межі між дійсністю та ілюзією (Sobol O., 1997).

Саме кризь призму діалогічної спрямованості нинішнього буття філософії можна простежити ключову проблему, що спричиняє формування «масового суспільства» і ставить під загрозу функціонування ліберальної демократії в США. У цьому аспекті американські вчені під час виділення глобальних проблем зосереджують особливу увагу на фігурі президента як передовому політичному лідері, який і постає ключовою перепорою у взаємодії демократичних інститутів і комунікаційних технологій. Перш за все, варто говорити про зловживання ЗМІ з боку президентів, на думку групи американських дослідників у роботі «Президентське телебачення», що призводить до неможливості повноцінно, відкрито й об'єктивно аналізувати й сприймати національні питання. У цьому контексті на перший план висувається також актуалізація проблеми популізму як логічного наслідку боротьби організованої меншості за владу. Популізм у рамках інформаційного простору перетворюється на рушійний механізм масованого придушення громадянської ініціативи, духовної свободи, на тлі якого набирають сили корупція та політиканство, а перевага саме в ухваленні паліативних рішень лише консервує існуючі суперечності: «Автори американської Конституції відчайдушно намагалися запобігти перетворення влади президента в монополію, але наша неспроможність тримати під контролем телебачення дала можливість останньому перетворитися на своєрідний електронний трон» (Minow N., 1973, p. 7).

У контексті порушеної проблеми в рамках сучасної американської політики уваги заслуговує робота професора У. Хадсона «Американська демократія під загрозою: вісім викликів майбутнього Америки», у якій більшість уваги приділено проблемі президентського лідерства та інформаційного суспільства: роль у політичному житті країни перш за все визначається ступенем володіння інформаційними ресурсами, який безпосередньо чинить потужний вплив на збереження або ж поступове знищення демократичних засад (Hudson W., 2017, p. 165).

Залежність населення США як осередку ліберальної демократії від платформ соціальних медіа варто простежити через інформацію, яку надає дослідницький центр П'ю (Pew Research Center) у Вашингтоні про соціальні проблеми та громадську думку. Так з огляду на запропоновану інформацію можна припустити, що YouTube користується найвищим попитом, тримаючи в орбіті впливу 73% дорослого населення США. Далі треба говорити про високу залежність населення від Facebook (69%) та Instagram (37%). Якщо спиратися на дані, які представила головний аналітик eMarketer Дебра Ахо Вільямсон, то відповідно до майже ідентичного відсоткового співвідношення на одному рівні попитом користуються Twitter (22%), Snapchat (24%) та Whatsapp (20%) (Debra Aho Williamson, 2019). У контексті порушеної проблематики уваги заслуговує запропонована Елі Парайзер у книзі «The Filter Bubble: What The Internet Is Hiding From You» дефініція «The Filter Bubble» («фільтруючий міхур»), появу якої спричинили саме соціальні медіа, що на відміну від традиційних засобів масової інформації сприяють розповсюдженню та масованому поглинанню вузько та однобоко висвітленої інформації, що позбавляє людей можливості вибору і, власне, породжує проблему поширення неправдивої інформації («фейкових новин») (Pariser, E., 2011). Спираючись на роботи Пабло Барбери (Pablo Barberá) «How Social Media Reduces Mass Political Polarization. Evidence from Germany, Spain, and the US», а також Ейтана Бакші (Eitan Bakshi), Соломона Мессінга (Solomon Messing) та Лади Адамик (Lada A. Adamic) «Exposure to Ideologically Diverse News and Opinion on Facebook», варто зауважити, що через соціальні мережі люди попри все потрапляють у вир широкого спектру політичних думок, що не можна було реалізувати шляхом традиційних засобів масової інформації, які не спроможні були спричинити настільки посилену поляризацію (Bakshy, E., S. Messing, L. A. Adamic, 2015; Barberá, P., 2014). Так 2016 року група соціологів, і Кас Санстейн зокрема, представили докази того, що «спостерігається сильна поляризація користувачів Facebook», і саме ця «поляризація зумовлює появу в основному закритих, переважно ізольованих спільнот», зосереджених лише на тій інформації, що не виходить за рамки їхніх переконань та інтересів, тобто «ехокамер» (unpublished manuscript, 2016).

Проблему масованого розповсюдження «фейкових новин» як виплід епохи «пост-правди», що формує масове суспільство, позбавлене політичної й громадської активності через інформаційне перенасичення, намагалися пояснити, зокрема, Дж. Томас та Тері Фіннеман у праці «A family of falsehoods: deception, media hoaxes, and fake news»: активізація проблеми поши-

рення «фейкових новин» спричинена зростанням ролі Інтернету як передового джерела інформації, що робить можливим нав'язування широкому загалу інформацію викривленого вмісту через соціальні медіа, зокрема, Facebook та Twitter, спричиняючи нівелювання правди (Finneman, T., Thomas, R. J., 2018).

Якщо звернутися до американського словника Merriam-Webster, то можна дефініцію «фейкових новин» визначити так: різновид новин, що повсякчас використовується для пояснення й опису політичної історії, яка протє «завдає шкоди агенції, організації чи особі». До того ж, у контексті порушеної проблематики поширення «фейкових новин» варто зазначити про її вплив на існування політичної спільноти вже понад 125 років, але з огляду на глобальне розширення інформаційного простору в постмодерну епоху, лише на початку ХХІ ст. можна спостерігати масштабну активізацію популістів, які прагнуть інфантилізовану масу сформува- вати в масове суспільство (Merriam-Webster Dictionary (n.d.)). Можливості ЗМІ все масштабніше стають основним інструментом у руках політичних сил у рамках передвиборчої боротьби для маніпуляції свідомістю населення, для формування електоральної поведінки громадян, після чого й спрацьовує ефект мас.

Література

- Міллер Д. Енциклопедія політичної думки [Encyclopedia of political thought], Київ: Дух і літера, 427, 2000, с. 45.
- Токвіль А. Про демократію в Америці [About democracy in America], Київ: "Всесвіт", 1999, с. 590.
- Соболь О.М. (1997) Постмодерн і майбутнє філософії [Postmodern and the future of philosophy], Київ: «Наукова думка», 1997, с. 186.
- Finneman, T., Thomas, R. J. A family of falsehoods: Deception, media hoaxes, and fake news, *Newspaper Research Journal*, 39(3), 2018, 350–361.
- Francis Fukuyama. *The End of History and the Last Man*, Free Press. ISBN 978-0-02-910975-5., 1992.
- Francis Fukuyama. *The Decay of American Political Institutions*, *The American interest*, 09(3), 2013.
- Francis Fukuyama. *Rotten to the Core? How America's Political Decay Accelerated During the Trump Era*, *Foreign affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-01-18/rotten-core>, Jan. 18, 2021.
- Hudson W. *American Democracy in Peril. Eight Challenges to America's Future*, Washington, 2017.
- Mike Gane (ed.). *Baudrillard live: selected interviews*. London and New York, Routledge, 7993, vii, 221 pp.
- Minow N. (1973). *Presidential Television*, New York.
- Merriam-Webster Dictionary (n.d.), *Words we are watching: the real story of 'fake news*, Retrieved from: www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news

References

- Finneman, T., Thomas, R. J. (2018). A family of falsehoods: Deception, media hoaxes, and fake news, *Newspaper Research Journal*, 39(3), 350–361
- Francis Fukuyama (1992). *The End of History and the Last Man*, Free Press. ISBN 978-0-02-910975-5.
- Francis Fukuyama. (2013). *The Decay of American Political Institutions*, *The American interest*, 09(3).
- Francis Fukuyama. (Jan. 18, 2021). *Rotten to the Core? How America's Political Decay Accelerated During the Trump Era*, *Foreign affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-01-18/rotten-core>
- Hudson W. (2017). *American Democracy in Peril. Eight Challenges to America's Future*, Washington.
- Miller D. (2000). *Encyklopediya politichnoyi dumki* [Encyclopedia of political thought], Kiyiv: Duh i litera, 427 s. 45. [in Ukrainian]
- Mike Gane (ed.). *Baudrillard live: selected interviews*. London and New York, Routledge, 7993, vii, 221 pp.
- Minow N. (1973). *Presidential Television*, New York.
- Merriam-Webster Dictionary (n.d.), *Words we are watching: the real story of 'fake news*, Retrieved from: www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news
- Tokvil A. (1999). *Pro demokratiyu v Americi* [About democracy in America], Kiyiv: "Vsesvit", 590 s. [in Ukrainian]
- Sobol O.M. (1997) *Postmodern i majbutnye filosofiyi* [Postmodern and the future of philosophy], Kiyiv: «Naukova dumka», 186 s. [in Ukrainian]

Анотація

Грищенко Т. А., Ожерельєва Д. П. Виклики епохи «пост-правди» як каталізатор трансформацій у політичній атмосфері США. – Стаття.

У статті розглядаються трансформації в реалізації політичного курсу президентів США від початку ХХ століття до епохи постправди 2016 року, в історичній ретроспективі із залученням філософських концепцій доводиться довговічність практики використання ЗМІ США задля набуття президентами статусу домінуючої фігури в американському політичному просторі. Відбувається функціональна девальвація ліберальної демократії з огляду на мінливості політичного простору США, зважаючи на радикальну зміну поглядів Френсіса Фукуями з часовими проміжками від закінчення холодної війни до 2021 року.

Через призму філософської концепції постмодернізму Бодрійєра проглядається діалогічна інтенція сучасної філософії в контексті комунікативної раціональності Ю. Габермаса як одна з тенденцій сучасної філософії другої половини ХХ століття. Ця тенденція простежується від впровадження двосторонньої комунікації як основи успішного функціонування ліберальної демократії з використанням традиційних медіа протягом ХХ століття до залучення та масового використання соціальних мереж у політичному курсі президентів США в початок ХХІ ст.

У результаті аналізуються тенденції поширення та масового поглинання широко односторонньої інформації відповідно до переконань особи, що позбавляє громадян вибору та породжує такі взаємозалежні явища, як популізм, постправда і, зрештою, масове суспільство.

У контексті передвиборчої кампанії 2016 року відповідно до версії Оксфордського словника свій найяскравіший вияв знайшла епоха пост-правди. Вона зумовила активізацію розповсюдження «фейкових новин». Таким чином ця дефініція була перетворена на потужну й зловісну силу, що на протигагу об'єктивним фактам застосовується з метою маніпулювання свідомістю виборців через телебачення, інтернет або ж соціальні мережі, поступово формуючи масове суспільство. Передвиборча кампанія в США в 2016 році відбулася в рамках загострення антиліберальних настроїв разом зі зростанням хвилі популізму. Це зумовило активізацію нових явищ на політичному просторі, не сумісних із цінностями ліберальної демократії, а саме: популізм, пост-правда, масове суспільство.

Ключові слова: постмодернізм, постправда, популізм, масове суспільство, ліберальна демократія, соціальні мережі, комунікаційна стратегія.

Summary

Hryshchenko T. A., Ozherelieva D. P. Challenges of the "post-truth" era as a catalyst of transformations in the political atmosphere of the USA. – Article.

The article examines the transformations in the implementation of the political course by US presidents from the early twentieth century to the post-truth era in 2016 in historical retrospect with the involvement of philosophical concepts, proves the longevity of the practice of mass media use by US presidents gaining the status of a dominant figure in the American political space. There is a functional devaluation of liberal democracy in view of the vicissitudes in the US political space in view of the radical change in the views of Francis Fukuyama with the time intervals from the end of the Cold War to 2021.

Through the prism of Baudrillard's philosophical concept of postmodernism, the dialogical intention of modern philosophy in the context of the communicative rationality of J. Habermas as one of the tendencies of modern philosophy in the second half of XX century within the framework of postmodernism there is a transformation in the ways of implementing the communication strategy within the framework of the US presidential election campaign. This trend can be traced from the implementation of two-way communication as the basis for the successful functioning of liberal democracy with the use of traditional media during the XX century to the involvement and mass use of social networks in the political course of US presidents in the early XXI century.

As a result, the trends of dissemination and mass absorption of widely one-sided information are analyzed in accordance with the beliefs of a person, which deprives citizens of choice and generates such interdependent phenomena as populism, post-truth and ultimately mass society.

In the context of the 2016 election campaign, according to the Oxford Dictionary, the era of post-truth found its brightest manifestation. It led to the intensification of the spread of "fake news". Thus, this definition has been transformed into a powerful and sinister force, which, contrary to objective facts, is used to manipulate the consciousness of voters through television, the Internet, or social networks, gradually shaping mass society. The election campaign in the USA in 2016 took place in the framework of the exacerbation of anti-liberal sentiments along with the growing wave of populism. This led to the activation of new phenomena in the political space, incompatible with the values of liberal democracy, namely: populism, post-truth, mass society.

Key words: postmodernism, post-truth, populism, mass society, liberal democracy, social networks, communication strategy.